

ארבעה צריכים חיזוק (כרכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

484

שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • פרשת ויצא תשפ"א

ימה וקדמה וצפונה ונגבה וגוי ושמרתיך בכל אשר תלך והשיבותיך וגוי כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דיברתי לך, וזה לא היה רק חלום, אלא נבואה, שהקב"ה נגלה אליו בחלום והבטיח לו הרבה הבטחות, כאלה הבטחות עצומות שקיבל שם.

ואף על פי כן כשהוא התעורר מהחלום כתוב (שם טז-יז) וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש השם במקום הזה ואנכי לא ידעתי ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה וגוי, ופירש רש"י: ואנכי לא ידעתי - שאם ידעתי, לא ישנתי במקום קדוש כזה, ע"כ. ושמעתי מהרב מפוניבז' שדיבר פעם על זה ואמר, מה רואים מפה, הרי יעקב אבינו קיבל בשנתו כאלה הבטחות עצומות כמו שמובא בפסוקים, ואף על פי כן כשהוא מתעורר הוא לא שמח בהבטחות, אלא הוא דואג ומצטער איך חטאתי וכיצד נכשלתי וישנתי במקום קדוש כזה ואילו ידעתי לא ישנתי.

ואמר הרב מפוניבז' כי רואים מזה שהדבר הראשון שאדם צריך לחשוב הוא 'מה איתי', ומה עם השלמות שלי, וכפי שרואים ביעקב אבינו שאף על פי שקיבל הבטחות גדולות מן השמים, מכל מקום הוא התבונן תחילה לבדוק מה המצב שלי ומה המדרגה שלי, וכיצד נכשלתי בחטא שישנתי במקום קדוש, כך גם כל אדם, הדבר הראשון שצריך לחשוב הוא מה איתי ומה עם החטאים, האם יש לי חטא או שאין לי חטא.

יש יראת שמים' ויש יראת חטא', כפי שאומרים בברכת החודש 'חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא', ויראת חטא היא מדרגה יותר מיראת שמים, עיני מסילת ישרים פרק כ"ד, וענין יראת חטא הוא לחשוש ולהיזהר תמיד שמא יהיה איזה 'חטא', וחטא פירושו שוגג, כי עוון זה מזיד וחטא זה שוגג, ומי שחושש תמיד שמא בשוגג נכשלתי, או שאכשל, שאני עלול להיכשל, ומפחד מהשגגות, זה נקרא יראת חטא.

ויש תפילה על זה שאנו מבקשים בכל בוקר 'ואל תביאנו לידי חטא', ומזכירים 'לידי חטא, והיינו לא חטא ממש, כי מן השמים לא מכשילים אדם בחטא, ורק יכול להיות קרוב לחטא, דבר קרוב שאפשר להיכשל בחטא, ועל זה מבקשים ואל תביאנו לידי חטא, שלא יהיה לנו כזה ניסיון שקרובים להיכשל בשגגה, וזוהי תפילה ובקשת רחמי שמים שלא להגיע לידי מכשול של חטא בשוגג, כי גם שוגג הוא חטא, וכפי שכתב רבינו יונה (שע"ת ד, טו) שהרי מביאים חטאת על השוגג.

הזכות לעשירות של יעקב אבינו

ועוד ענין ביעקב אבינו, כתוב ברמב"ם בסוף הלכות שכירות לגבי חיוב הפועל בעבודתו אצל בעל הבית: "ויכן חייב לעבוד בכל כוחו, שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כוחי עבדתי את אבינו, לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרוץ האיש מאד מאד ע"כ."

והיינו שהרי יעקב אבינו היה לו עשירות גדולה בעולם הזה, כמו שכתוב (ל, מג) "ויפרוץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים", ובמה זכה לכל זה? כתב הרמב"ם כי זהו בשכר שעבד את לבן בכל כוחו, ואף על פי שלבן רימה אותו הרבה, מכל מקום הוא שכיר וצריך לעבוד בכל כוחו, ולבן נשאר חייב לו, אך הוא מצידו חייב לעבוד בכל כוחו, ובשכר שעבד בכל כוחו זכה לעשירות מן השמים.

ומכבר נתקשיתי מה הראיה לזה, והיכן רואים בפסוק שהעשירות הייתה בשביל שעבד את לבן בכל כוחו, הרי היו הרבה זכויות ליעקב אבינו, ומהיכן לקח הרמב"ם שהעשירות היא דווקא עבור זה.

אמנם שוב ראיתי שזה מפורש בפסוקים, כי לאחר שנתעשר יעקב אבינו כתוב (לא א) "וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה", והיינו שהוא שמע שבני לבן מדברים בנייהם שהוא גנב מאביהם, כי ראו פתאום שיש לו עשירות כזו, ולא הבינו מהיכן יש לו את זה, וחשדו בו שנסתמא לקח הכל מלבן, ואחר כך כתוב עוד (שם ב) "ויירא יעקב את פני לבן והנה איננו כתמול שלשום", היינו שגם לבן עצמו התחיל לחשוד בו, ופניו השתנו, וכבר לא היה כתמול שלשום, מפני שחשד בו שגנב ממנו.

השפעת הצדיק על העיר

"ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה". פירש רש"י: לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה, ולמה הזכיר יציאתו, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיווה הוא הדרה, יצא משם פנה הודה פנה זיווה פנה הדרה, ע"כ. והיינו שהצדיק משפיע על העיר שלוש השפעות, הודה זיווה והדרה, וכשיצא יעקב מבאר שבע, נפסקו שלוש השפעות שהוא השפיע שם.

וצריך להבין מה הם שלוש השפעות הללו של הודה זיווה והדרה, ומסתבר כי הרי ישנם שלושה עניינים עיקריים: תורה עבודה וגמילות חסדים, וכמו שאמרו (אבות א, ב) על שלושה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, ומסתמא כנגד זה מכוון הודה זיווה והדרה, שהצדיק משפיע על העיר בשלושה עניינים אלו, השפעה של תורה ועבודה וגמילות חסדים (עינין כעין זה בגור אריה).

השפעה של תורה היינו שיעסקו בתורה, והשפעה של עבודה זה אמונה ועבודה שבלב, וגמילות חסדים זה מידות טובות, וכל זמן שהיה יעקב אבינו בבאר שבע, הוא השפיע שם בשלושת הדברים הללו, וכשיצא נפסקה השפעתו, וזהו פנה הודה זיווה והדרה.

מרן החזון איש זצ"ל כתב באיגרת (ח"י טב) כי במקום שיש 'בעל תורה אמיתי' הוא משפיע על כל הסביבה, ורואים את ההשפעה, אדם אחד שהוא בעל תורה אמיתי משפיע, ואינו צריך לעשות פעולות של השפעה או להשפיע בדיבור על מישהו, אלא עצם מה שהוא נמצא, זה ההשפעה, וכך יעקב אבינו בעצם מציאותו השפיע על כל העיר, וכשיצא נפסקה ההשפעה.

כל צדיק נוסף משפיע עוד קדושה

ברם יש לשאול על זה, שהרי בבאר שבע היו גם יצחק ורבקה, שהם גם כן היו בעלי מדרגה לא פחות מיעקב.

ועל יצחק אבינו כתוב (בראשית כז, א) ויהי כי זקן יצחק ותכחין עיניו מראות, היינו שלעת זקנתו הוא נהיה עיוור והפסיק לראות, אבל אחר כך אחרי הברכות שהוא ברח את יעקב, כשעשו נכנס אליו כתוב (שם לג) ויחדד יצחק חרדה גדולה עד מאד, ומה הייתה החרדה? פירש רש"י שראה את הגיהינום פתוחה מתחתיו, ולכאורה כיצד ראה, הרי אין לו עיניים והוא עיוור, אבל זו לא ראיית עיניים, אלא ראייה שכלית, ברוח הקודש, וכשנכנס עשו הוא ראה ברוח הקודש שיש פה גיהינום.

וכן רבקה אמנו הייתה נביאה וקיבלה נבואה, כמו שכתוב (שם יג) שהיא אמרה ליעקב "עלי קללתך בני" ובתרגום: "עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון לוטיא עלך ברי", וכן כל האימהות היו נביאות, ועם מדרגות כאלו של יצחק ורבקה בודאי שהשפיעו לא פחות מיעקב, ואף על פי כן כשיעקב יצא מבאר שבע 'פנה הודה זיווה והדרה'.

וכבר עמדו בזה במדרש (בראשית רבה סח, ו) ואמרו "לא דומה זכותו של צדיק אחד לזכותו של שני צדיקים", והיינו שכל צדיק משפיע על כל העולם נוספת, ויש הבדל אם יש בעיר צדיק אחד או שניים או שלושה צדיקים, ואף על פי שיצחק ורבקה השפיעו השפעה של בעלי מדרגה כאלה, מכל מקום יעקב השפיע עוד השפעה, וכל צדיק שנמצא בעיר מוסיף עוד השפעה, וכשיצא יעקב מבאר שבע ירדה ההשפעה, וביחס למה שהיה קודם זה נקרא פנה הודה זיווה והדרה.

וידוע כי כשנפטר החזון איש אמר הבריסקער רב שעכשיו זהו עולם אחר, עולם בלי החזון איש הוא עולם אחר, כי החזון איש השפיע על כל העולם בקדושתו, וכולם ידעו עליו, ושאלו אותו, והייתה השפעה של קדושה, של תורה עבודה וגמילות חסדים, ועכשיו זהו עולם אחר, בלי ההשפעה של החזון איש, ופנה הודה זיווה והדרה' מן העולם.

לימוד יראת חטא מיעקב אבינו

ועוד רואים ביעקב אבינו שכתוב (כח יא-טו) וישכב במקום ההוא ויחלום וגוי והנה השם ניצב עליו ויאמר אני השם וגוי והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת

וכשראה יעקב שחושדים בו, שלח לקרוא לרחל וללאה, וכפי שממשיך הפסוק (שם ד) "וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו", ואמר להן "רואה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמול שלשום" (שם ה), והיינו כי הוא חושד בי שגנבתי ממנו, והמשיך יעקב ואמר להן, אבל אתן הרי יודעות את האמת מה הסיבה שיש לי עשירות, "ואתנה ידעתן כי בכל כוחי עבדתי את אביכן" (שם ו) ובגלל זה נתעשרתי מן השמים.

אם כן מפורש בפסוק שיעקב בעצמו אמר שזו סיבת העשירות, כי בכל כוחי עבדתי את אביכן! ומפורש בפסוק כדברי הרמב"ם.

והנה רואים בזה את מדרגת יעקב אבינו, שעבד בכל כוחו אצל לבן, למרות שלבן רימה אותו והחליף את משכורתו עשרת מונים (שם ז), אף על פי כן לא מיעט יעקב מחיוב עבודתו, אלא עבד בכל כוחו.

מדרגת האימהות מכוח הינוך עצמי

ויש ללמוד מהתבוננות בפרשיות אלו את מדרגות הדורות הראשונים, האבות והאימהות הקדושים, וכגון רבקה אמנו, כשראה אותה אליעזר כתוב (כד, יז) וירץ העבד לקראתה, ופירש רש"י לפי שראה שעלו המים לקראתה, ומקורו במדרש (בראשית רבה ס, ה) שכאשר הייתה רבקה הולכת אל המעיין, היו המים מתקרבים אליה, כזה מעשה נסים.

והרי בת כמה הייתה רבקה באותו הזמן, מובא ברש"י (כה, כ) שהיא הייתה רק בת שלוש שנים, ובגיל זה, כשהייתה בת שלוש, כבר הייתה עם מדרגה כזו שעלו המים לקראתה.

וכיצד הגיעה למדרגה זו ומהיכן קיבלה את החינוך לזה, הרי היא הייתה בת בתואל ואחות לבן הארמי, שהיו עובדי עבודה זרה בבית, אם כן היא לא קיבלה את החינוך הזה משום מקום, אלא רק היא מעצמה! בכוחות עצמה הגיעה למדרגה כזו כשהיא בת שלוש, נגד החינוך שראתה בבית הוריה, ולמרות אביה ואחיה וכל משפחתה שהיו עובדי עבודה זרה, היא הייתה בעלת קדושה כזו שעלו המים לקראתה.

וכן ברחל אמנו כתוב (כט, ו) "ויהי כאשר ראה יעקב את רחל וגוי ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר", וכתב בעל הטורים "שכיון שראה אותה שרתה עליו שכינה ורוח הקודש", והיינו שרחל הייתה במדרגה כזו שהיא השפיעה על יעקב אבינו תוספת מעלה וקדושה, והוא קיבל רוח הקודש מכוח מה שראה אותה!

והרי מדברים ביעקב אבינו, עם המדרגה של יעקב אבינו, לאחר שכבר היה ארבע עשרה שנה בבית שם ועבר, ועם המדרגה שהוזכר עליו שביציאתו מן העיר פנה הודה זיווה והדרה, ואף על פי כן רחל השפיעה עליו עוד יותר קדושה. והיכן רחל התחנכה? הרי היא הייתה בת לבן הארמי, ואף על פי כן זכתה בכוחות עצמה להגיע למדרגת קדושה כזו, נגד החינוך שראתה בביתה, ועם זה זכתה להשפיע אף על יעקב אבינו, תוספת מדרגה וקדושה יותר ממה שהיה קודם. עד כדי כך הייתה מדרגת האימהות.

תפילה עוזרת למי שעושה מה שבכוחו

והנה כל אלו הן מדרגות של דורות הראשונים, אבל מה איתנו, וכיצד נזכה אנו למדרגות ולקדושה?

הנה יש הרבה תפילות שאנו מתפללים ומבקשים על רוחניות, בשמונה עשרה ובכל התפילה, כגון בברכות השחר שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצוותיך ואל תביאנו לא לידי חטא וכו', וכבר דיברנו שיש בתפילה המון בקשות על רוחניות, על תורה ועל מעשים טובים.

ולכאורה מה שייך בזה תפילה, הרי האדם צריך להשתדל ולעשות בעצמו, כמו שאמרו (אבות א, יד) אם אין אני לי מי לי.

וכן אמרו (קידושין ל, ב) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו שטאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שטאמר אלוקים לא יעזבונו בידו, היינו שרשע זהו היצר הרע שמפתה את האדם, ורק בעזרת הקב"ה אפשר להתגבר עליו, וכתב המסילת ישרים (סוף פ"ב) וכן מובא מהגר"א (קול אליהו סוכה) כי אימתי הקב"ה עוזר לאדם? רק בזמן שעשה בעצמו כל מה שבכוחו ואינו יכול לעשות יותר, וכבר הגיע למצב שיאלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, אז הקב"ה עוזרו! אבל קודם צריך לעשות לבד, מה שהוא יכול בכוחות עצמו.

ואם כן מהו שמבקשים שתרגילנו בתורתך ושאר תפילות על עניני רוחניות, הרי זה תלוי באדם עצמו שיעשה מה שהוא יכול.

והתשובה היא שאין הכי נמי, ואמנם כן, התפילה עוזרת רק אם האדם עשה את מה שבכוחו, ואם אינו עושה מה שבכוחו – התפילה לא תעזור. וכן מה שכבר הזכרנו מרבי ישראל סלנטר שבדוק ומנוסה שתפילה על רוחניות עוזרת, זהו לאחר שהאדם משתדל ועושה כל מה שבכוחו, שאז שייך תפילה, ובלי זה לא שייך תפילה.

וכן רואים בגמרא בסוף נדה ששאלו את רבי יהושע בן חנניה מה יעשה אדם ויחכם, כיצד זוכים להצלחה ולדרגה בתורה, והשיב: ירבה בישיבה, ושאלוהו שהרי הרבה עשו כן ולא הועיל להם, ואמר, שצריכים גם לבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. ושאלו על זה בגמרא שם מאי קא משמע לן, ותיצו דהא בלא הא לא סגי, ופירש רש"י: מאי קא משמע לן – למה ליה למימר להו ירבה בישיבה הואיל וברחמים הדבר תלוי ע"כ.

ומבואר כי זה פשוט שצריך לבקש רחמים, וכמו שכתב רש"י 'הואיל וברחמים הדבר תלוי, ורק היה מקום לחשוב שאם מבקשים רחמים כבר אין צריך להרבות בישיבה, מפני שיש סייעתא דשמיא על ידי בקשת הרחמים, וחדש רבי יהושע בן חנניה שאין הדבר כן, אלא צריכים גם להרבות בישיבה, כי רק אם אדם עושה מה שבכוחו, אז יש סייעתא דשמיא ואז שייך תפילה ורחמי שמים, אבל אם אינו מרבה בישיבה, שאינו עושה את מה שבכוחו, לא תועיל התפילה.

תורה ומוסר תבלין ליצר הרע

ומה בכוחנו לעשות! לעסוק בתורה! כי יש יצר הרע, והתורה היא תבלין לו, ואמנם כדי שהתורה תהיה תבלין, צריכים שתהיה תורה בשלמות, בלי בטלה, וכפי שהזכרנו בשבוע שעבר מדברי הרא"ש (ב"ב דף ח) שמדרגת 'רבנן' תלויה אם אדם מנצל כל זמנו הפנוי לתורה, בלי בטלה, כל אחד לפי כוחו, ואפילו מי שלומד הרבה, אם הוא יכול ללמוד עוד קצת ואינו לומד, ויש איזה בטלה, כבר אינו נקרא רבנן.

ועל כל פנים התורה היא תבלין רק בזמן שאין בטלה. אמנם הרי זה קשה, ולכך צריכים לעסוק גם בספרי המוסר, וכמו שכתב המשנה ברורה בסימן א' בשם קדמונים כי תבלין היצר הרע הוא תורת היראה שבספרי המוסר, וכשלומדים מוסר זה מוסיף יראת שמים.

ויש הרבה עצות בספרי המוסר, כגון המסילת ישרים, שהוא ספר מיוחד שכל פרק מוסיף ונותן דרך ומסילה בעבודת השם, וכשמו כן הוא ימסילת ישרים' שסולל דרך בעבודת השם, וכפי שאמר מרן הגאון רבי ברוך בער זצ"ל על השערי תשובה, שרבינו יונה סלל לנו כביש לתשובה, כך המסילת ישרים סלל כביש ודרך סלולה עד למדרגה של רוח הקודש!

וזוהי העצה שבידינו וכל אחד יכול לעשות את זה, לעסוק וללמוד ספרי מוסר, כל אחד לפי מה שמעניין אותו, וכבר דיברנו כי העיקר בזה שיהיה מעניין, כי מה שמשעמם לא משפיע, רק ספר שמעניין, או פרק שמעניין, ודברים שמעניינים משפיעים.

ואמנם אין זה משפיע מיד, אלא לאט-לאט, ובדרך כלל כשאדם כבר מושפע הוא לא מרגיש בזה, כמו שאדם בריא לא מרגיש שהוא בריא, ורק כשאדם חולה הוא מרגיש חולי, אבל כשהוא בריא אינו מרגיש כלום, ולא מרגישים את הבריאות, כך גם כשמקבלים את המדרגות על ידי לימוד המוסר, מרגישים טוב, אך אין צורך להרגיש דבר מיוחד בזה.

וזוהי הדרך למעשה, על ידי ספרי המוסר שיש לנו, ויש לנו הרבה ספרי מוסר, כגון חובות הלבבות, שמדבר ומסביר בהסברה גדולה מאד עם עשרה שערים, ואת השער הראשון שער הייחוד קשה ללמוד, אלא מתחילים מהשער השני, שער הבחינה, שהוא בשבילנו, וכן המסילת ישרים, ושערי תשובה, וארחות צדיקים, ויש עוד הרבה ספרי מוסר, כגון נפש החיים, שיש בו גם כן הרבה דברי מוסר.

וזה בידינו וכל אחד מאיתנו יכול לעשות כן, רק צריכים סייעתא דשמיא להצלחה בזה, ובעזרת השם נזכה לסייעתא דשמיא!

לעילוי נשמת
מרת **חיה רבקה נוימן** ע"ה
בת ר' משה דב הלוי ז"ל
נלב"ע ט"ז כסלו תשע"ט - תנצב"ה

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית
מרת **פייגה לאה** בת רבי **אברהם עזריאל** ע"ה הי"ד
נהרגה עקד"ה י"ד כסלו תש"ב
תנצב"ה

לעילוי נשמת הגאון הצדיק
רבי **יהודה אריה שנטר** זצ"ל
בן רבי **יעקב** ז"ל
נלב"ע י"ז כסלו תש"פ - תנצב"ה